

Sylwester Bębas

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie

Asystent rodziny – nowa forma pracy z rodzinami dysfunkcyjnymi

Assistant family - a new form of work with dysfunctional families

Abstract: The article entitled: Assistant family - a new form of work with dysfunctional families reveals a new form of work with dysfunctional families. The author attempts to define the concept of family assistant, to show tasks, functions and working methods of the family assistant, assistant difficulties in working families and desirable qualifications and suitability of persons engaged in this profession.

Key-words: Assistant family, dysfunctional family, social work

Wprowadzenie

Rodzina jako podstawowa grupa społeczna spełnia istotne funkcje w społeczeństwie, zaspokajając zarazem potrzeby psychiczne, emocjonalnie i społeczne swoich członków. Wypełnia zatem dwojakiego rodzaju zadania: wobec społeczeństwa i wobec jednostek wchodzących w jej skład [Ziemska 1986, s. 228].

W rodzinie dokonuje się jeden z bardzo ważnych procesów, mężczyzna i kobieta dają początek nowemu życiu, następnie poprzez wychowanie przygotowują dziecko do późniejszego uczestnictwa w społeczeństwie. Rodzina jest zatem czynnikiem regulującym proces socjalizacji, czyli proces, dzięki któremu dziecko staje się człowiekiem dorosłym, osobą przygotowaną do uczestnictwa w społeczeństwie. Niewątpliwie rodzice mają największy wpływ na kształtowanie się osobowości, rozwój fizyczny i psychiczny dziecka. [Bębas 2012b, s. 139-150; 2012c, s. 55-64; 2013b, s. 220-222; 2014b, s. 71-81, 2014e, s. 141-145, 2014f].

Prawidłowo funkcjonująca rodzina jest źródłem pozytywnych wzorców zachowania, przekazuje wartości kulturowe, obyczajowe i społeczne [Frieske, Polawski 1999, s. 145-147; Strzeszewski 2003, s. 409-420]. W każdej rodzinie występuje zespół norm i wartości, według których postępują członkowie rodziny niezależnie od pozycji. Owe normy i wartości wywierają wpływ na zachowanie jednostki nawet po opuszczeniu rodziny [Stefaniak 2003, s. 101-102]. Znaczenie rodziny w przekazywaniu norm postępowania i wartości jest pierwszoplanowe i najważniejsze. Rodzina kształtuje stosunek do świata, do innych ludzi oraz do siebie.

Tymczasem rodzina ewoluuje, znajdując się pod wpływem głębokich przemian społecznych i kulturowych, wyrastają przed nią zagrożenia cywilizacyjne i wyzwania współczesnego stylu życia, należą do nich m.in.: społeczny relatywizm etyczno-moralny, osłabianie więzi rodzinnych, zła sytuacja mieszkaniowa i ekonomiczna rodzin. Małżeństwo i rodzicielstwo nie jest już traktowane jako naturalny etap w cyklu życia człowieka, lecz jako jedna z opcji, którą można wybrać. Duży wpływ na rodzinę wywierają media, nierzadko zakłócając lub zagłuszając dialog rodzinny. We współczesnym świecie można zaobserwować zjawisko kryzysu ojcostwa [Bębas, Adamczyk-Bębas 2011; Bębas 2011a, 2011b; 2013a; 2014a; 2014d, s. 87-92]. Brak ojca w procesie wychowawczym sprawia, że dziecko ma trudności z odnalezieniem swojej własnej tożsamości, jest bardziej podatne na złe wpływy i dewiacje.

W rodzinach następuje wzrost rozwodów i separacji, opóźniane są decyzje małżeńskie i prokreacyjne, coraz liczniej występują alternatywne wobec tradycyjnej rodziny modele. Wśród których badacze wyróżniają następujące trendy: singularyzacja (singlehood), konkubinaty, kohabitacja, związki partnerskie; częstsze rozwody, „seryjna” monogamia; monoparentalność czyli samotne rodzicielstwo, zwiększająca się liczba urodzeń pozamałżeńskich, mniejsza płodność: dominacja rodzin z 1 lub 2 potomstwa, Living Apart Together – rodzaj związku, w którym partnerzy będąc w stałym związku mieszkają osobno, nie legalizują związków i nie chcą mieć potomstwa, bezdzietne (małżeństwo) o podwójnych dochodach (ang. double income no kids), rodziny niepełne czasowo, sieroctwo społeczne, eurosieroctwo, rodziny zrekonstruowane, rodzinny patchwork (rodziny wielorodzinne), rodziny ponadnarodowe, związki swingujące [Danilewicz 2010; Gębuś 2006; Kwak 2005; Słany 2006; Warzywoda, Szukalski (red.) 2004; Adamski 2002; Cudak 2000; Tyszcza 1979; Ziemska 1986].

Pojawiają się liczne problemy rodzin takie jak: bezrobocie, które dotknęło miliony ludzi po restrukturyzacji gospodarki w Polsce w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, przemoc, ubóstwo i życie na granicy lub poniżej poziomu ubóstwa socjalnego, migracje zarobkowe, które rozpoczęły się na masową skalę wraz z wejściem Polski do Unii Europejskiej i otwarciem rynku pracy dla krajów Euro-

py Środkowej w tym Polski i związany z tym problem eurosieroctwa, alkoholizm, narkomania i inne uzależnienia dotyczące znaczną część rodzin i wiele innych. [por. Śledzianowski, Bębas 2013; Bębas 2008, s. 99-107; 2009a, s. 3-7; 2009b, s. 18-22; 2012a, s. 13-20; 2014c, s. 307-328; 2014d, s. 282-294; 2015, s. 79-94].

Wiele małżeństw, szczególnie młodych osób, zawieranych jest pochopnie, „na chwilę”. W wielu można dostrzec chaos w przyjmowanych i przejawianych wzorach życia rodzinnego. Dyktowany normą obyczajową historyczny wzorzec rodziny opartej na patriarchacie konkuruje z chęcią do przyjmowania egalitarnego, partnerskiego modelu ról rodzinnych, który z kolei bywa wypierany przez konsumpcyjny i liberalny w seksualnej sferze styl życia. W wielu rodzinach rozluźniają się więzi emocjonalne, biologiczne i kulturowe, co może przyczynić się do wzrostu zjawiska dysfunkcji, a nawet patologii w rodzinie [por. Cudak 2000, s. 16, 19, 20, 23].

Zgodnie z danymi statystycznymi GUS [2011] Polki rodzą pierwsze dziecko w wieku 26,3 lat (23,7 w 2000 roku). Średni wiek rodzenia dziecka przekracza 28 lat (26,1 w 2000 roku). Maleje liczba dzieci w rodzinach, wskaźnik tzw. dzietności jest bardzo niski i wynosi 1,398 dziecka na kobietę (w roku 1980 – 2,276). W roku 2009 w związkach pozamałżeńskich urodziło się 20,2%, czyli 1/5 dzieci (w 1980 roku – 4,8%).

Pojęcie asystenta rodziny

Wszystkie te problemy i przemiany sprawiły, chęć ustawodawcy do stworzenia nowej profesji – asystenta rodziny, czyli dojrzałej (minimum 30-letniej) osoby, której miejscem pracy byłyby gospodarstwa domowe rodzin objętych opieką. Asystent rodziny jest nowym stanowiskiem w strukturze samorządu. Rola asystenta rodziny zaczyna się już na etapie profilaktyki, jego zadaniem jest całościowe wspieranie rodzin wychowujących dzieci, zagrożonych różnymi dysfunkcjami. Zadaniem asystenta rodziny jest niezależnie od pracowników socjalnych zajmowanie się wyłącznie pomocą i pracą z rodzinami. Głównym celem asystentury jest podniesienie świadomości pełnionych ról społecznych (rodzica/opiekuna/żony/męża) oraz umiejętności opiekuńczo – wychowawczych, prowadzenia gospodarstwa domowego, radzenia z sytuacjami dnia codziennego rodziców lub opiekunów dzieci.

Profesja asystenta rodziny jak podkreśla B. Kowalczyk [2011, s. 81-82] wypływa z dwóch całkowicie różnych źródeł i koncepcji. Pierwsza z nich pojawiła się kilka lat temu z inicjatywy samych pracowników socjalnych zatrudnionych w ośrodkach pomocy społecznej, którzy zdawali sobie sprawę z nieskuteczności dotychczasowych sposobów działania i proponowali stosowanie nowatorskich rozwiązań. Ten nurt został znacznie wzmocniony dzięki projektom systemowym realizowanym w ramach POKL, które uczyniły asystenta rodziny jednym

z instrumentów aktywnej integracji. Druga koncepcja pojawiła się poza systemem pomocy społecznej, a nawet w pewnym sensie w opozycji do tego systemu – w projekcie Ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która uczyniła asystenta rodziny podstawowym elementem nowego systemu.

Asystentura to kompleksowe działanie polegające na towarzyszeniu z zachowaniem profesjonalnych relacji [Dunajska, Dunajska, Klein 2011, s. 37]. Asystentura jest rozumiana również jako intensywne prace socjalne, wykonywane z maksymalnym zaangażowaniem pracownika socjalnego, zarówno w wymiarze czasu, jak i wielości instrumentów oraz głębi ingerencji w sytuacji kryzysu osoby lub rodziny [Józefczyk 2010, s. 86].

Asystenturę rodziny postrzega się jako zindywidualizowaną pracę „w” rodzinie, „z” rodziną, „dla rodziny” (na jej rzecz), przy dominowaniu pracy „z rodziną” [Kotlarska – Michalska 2011, s. 62-72; Krasiejko 2011, s. 7]. Cechami charakterystycznymi asystowania jest indywidualizacja pracy wynikająca z małej liczby odbiorców, dostosowanie do określonych grup beneficjentów i ich realnych potrzeb, dawanie możliwości skierowania do nich dedykowanego wsparcia [Dębska-Cenian 2010, s. 79]. Działania asystenta i rodziny zmierzają do jej usamodzielnienia i pozostawienia dzieci w rodzinie, w środowisku zapewniającym im poczucie bezpieczeństwa i prawidłowy rozwój. Takie rozumienie asystentury jest bliskie koncepcji budzenia sił ludzkich w Podejściu Skoncentrowanym na Rozwiązaniach [Krasiejko 2011; 2012].

Asystent rodziny to pomocnik, mediator – doradca ma przede wszystkim wspierać i aktywizować rodziny poprzez: zmianę stosunku tych osób do własnej sprawczości, zwiększanie ich wpływu na swoje życie, zmianę samooceny [http://www.gopsmaldyty.pl/asystent_rodziny.html].

Ciekawie rozumie asystenturę J. Józefczyk, który traktuje ją jako intensywną pracę socjalną – maksymalny poziom zaangażowania pracownika socjalnego, jeśli chodzi zarówno o wymiar czasu, jak i wielość stosowanych instrumentów oraz głębi ingerencji w kryzysową sytuację rodziny czy osoby. Po przeciwnej stronie według tych kategorii znajduje się tzw. regularna praca socjalna, najczęściej niewykonywana w obliczu bezpośrednich zagrożeń dla zdrowia czy życia, obejmująca raczej wątki profilaktyki dysfunkcji społecznych. Pomędzy nimi można dostrzec rodzaj pracy socjalnej wykonywanej w sytuacjach, gdy wiele problemów staje się już zbyt ciężkimi trudnościami dla rodziny czy osoby – to pogłębiona praca socjalna. Ten poziom intensywności jest ostatnią próbą zawrócenia z drogi prowadzącej do ostrego kryzysu. Uważa się, że stwarza to szczególne szanse na podniesienie prestiżu pracy socjalnej oraz pracowników socjalnych, którzy przez wiele lat sprowadzani byli do roli urzędnika działającego w ograniczonych biurokratycznych ramach [Józefczyk 2010, s. 84–86].

A. Matysiak-Błaszczuk, M. Ściupider, [2010, s. 363] twierdzą, że rola asystenta rodzinnego jest zaprzeczeniem urzędniczego gromadzenia i żmudnego

wypełniania dokumentów, niezbędnych wyłącznie do udzielenia pomocy finansowej rodzinie

A. Żukiewicz asystowanie rodzinne we współczesnych rozwiązaniach strukturalno-organizacyjnych zalicza się do sfery usług, których celem zasadniczym jest poprawa warunków życia codziennego i wzmacnianie więzi rodzinnych przez towarzyszenie rodzinom dysfunkcyjnym, które nie potrafią samodzielnie pokonywać trudności życiowych. Zakładając przy tym okresowe utrzymywanie relacji między rodziną a odpowiednim przedstawicielem służby społecznej (specjalistą pracy z rodziną czy asystentem rodzinnym lub asystentem społecznym), który wspomaga procesy budowy lub odbudowy kompetencji społecznych, wytwarzanie lub wzmacnianie umiejętności działania społecznego i sprawności w rozwiązywaniu codziennych problemów życiowych. Asystent rodzinny funkcjonuje wraz z rodziną, pełniąc przy tym różne role wpisujące się w zakres potrzeb danej rodziny i poszczególnych jej członków. Dla jednych jest nauczycielem, dla innych pomocnikiem, jeszcze innym pomaga zrozumieć codzienne reakcje i uwalniać się od napięć, które w życiu codziennym przeszkadzają w prawidłowym funkcjonowaniu rodzinnym, sąsiedzkim, zawodowym czy społecznym. Pełni przy tym rolę doradcy, niekiedy terapeuty oraz koordynatora, który wspomaga osoby niemogące dotrzeć do kooperantów świadczących usługi uzupełniające i wspierające w osiągnięciu samodzielności życiowej [Żukiewicz 2011, s. 19].

Specyfika pracy asystenta rodziny

Metoda asystowania rodzinie jest nazywana specyficznym instrumentem pozwalającym na realizację trzech głównych filarów polityki społecznej: prewencji, interwencji i integracji. Jest to szczególny instrument pozwalający na realizację ważnego celu przyświecającego pracy socjalnej, jakim jest profilaktyka [Dębska - Cienian 2010, s. 80].

Do funkcji asystenta rodziny zaliczono funkcję wsparcia psychiczno – emocjonalnego, diagnostyczno – monitorującą, opiekuńczą, doradczą, mediacyjną, wychowawczą, motywującą – aktywizującą, koordynacji działań skierowanych na rodzinę. Zakres zadań asystenta rodziny obejmuje cztery obszary: bezpośrednią pracę z rodzicami, bezpośrednią pracę z dziećmi, działania pośrednie realizowane na rzecz dziecka i rodziny, organizację własnego warsztatu pracy [Malinowski 2011, s. 40].

Zadania asystenta rodziny określa Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej [Dz. U. Nr 149, poz. 887] art. 15.1.:

1. opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikiem socjalnym;
2. opracowanie, we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej

- pieczy zastępczej, planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej;
3. udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego;
  4. udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych;
  5. udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów psychologicznych;
  6. udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi;
  7. wspieranie aktywności społecznej rodzin;
  8. motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych;
  9. udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej;
  10. motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych;
  11. udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych;
  12. podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin;
  13. prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci;
  14. prowadzenie dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną;
  15. dokonywanie okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku;
  16. monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną;
  17. sporządzanie, na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach;
  18. współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny;
  19. współpraca z zespołem interdyscyplinarnym lub grupą roboczą lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną.

E. Mirewska [2011, s. 129] zakres szczegółowych zadań asystenta rodziny sprowadziła do następujących czterech obszarów:

- bezpośrednia praca z rodziną,
- bezpośrednia praca z dzieckiem,
- działania pośrednie realizowane na rzecz dziecka i rodziny,
- organizacja własnego warsztatu pracy.

Zdaniem autorki bezpośrednia praca asystenta rodzinnego z rodziną obejmować powinna wszechstronną i pogłębioną diagnozę rodziny, opracowanie kontraktu zakończone przyjęciem go, jeśli to możliwe, przez wszystkich członków rodziny, udzielenie wsparcia procesom zmian w rodzinie i kierowanie nim, pobudzanie i kontrolowanie stopnia zaangażowania podopiecznych tworzących

rodzinę w realizację zadań objętych programem aktywizacji społecznej. W tym obszarze mieści się też koncentracja uwagi asystenta rodziny na zadaniach rodziny skupionych na opiece i wychowaniu potomstwa [Mirewska 2011, s. 130–131].

Asystent rodziny prowadzi:

- trening budżetowy w postaci wyuczenia umiejętności racjonalnego gospodarowania środkami (nauka planowania wydatków),
- trening żywnościowy w postaci przygotowania racjonalnych posiłków dla dzieci i młodzieży,
- trening kompetencji wychowawczych polegający na wyuczeniu umiejętności sprawowania prawidłowej opieki nad dziećmi,
- warsztaty umiejętności związanych z dbaniem o własny rozwój, zaspokajaniem swoich potrzeb (http://www.gopsmaldyty.pl/asystent_rodziny.html).

A. Jaśkowska [2011, s. 143] uważa, że asystenci rodziny najczęściej rozwiązują trudności takie, jak:

- uzależnienia (głównie od alkoholu, ale również od różnych substancji psychoaktywnych),
- brak zatrudnienia (pomoc w poszukiwaniu pracy, zachęcanie do prac społecznie użytecznych),
- problemy mieszkaniowe (pomoc w pisaniu wniosków o przydział mieszkania socjalnego),
- problemy zdrowotne,
- problemy związane z niepełnosprawnością,
- współuzależnienia,
- konflikty rodzinne,
- trudności edukacyjne dzieci,
- problemy z utrzymywaniem higieny osobistej i porządku mieszkania oraz właściwego żywienia,
- bierność klientów wobec niekorzystnej sytuacji życiowej i wyuczona bezradność,
- uzależnienie od pomocy społecznej i innych instytucji pomocowych,
- niewystarczające umiejętności rodzicielskie i opiekuńcze.

Pracy asystenta rodziny przypisuje się następujące cele:

- zwiększenie sprawności funkcjonowania rodziny w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego;
- zdiagnozowanie problemów, zasobów, potrzeb występujących w rodzinie;
- wzrost kompetencji opiekuńczo-wychowawczych rodziny nakierowany na budowanie prawidłowych więzi między jej członkami, rozwijanie umiejętności wychowawczych rodziców;
- zapobieganie oddzieleniu dzieci od rodziny;
- wzrost kompetencji społecznych rodziny;
- nabycie/zwiększenie umiejętności rodziny w zakresie prowadzenia gospodar-

- stwa domowego (rozdzielenie obowiązków pomiędzy członków rodziny);
- rozwinięcie umiejętności rodziny w zakresie gospodarowania posiadanymi środkami finansowymi, w tym przez planowanie wydatków, oszczędne gospodarowanie mediami;
  - nabycie i rozwijanie przez członków rodziny umiejętności dbania o mieszkanie;
  - poprawa świadomości członków rodziny w zakresie dbania o zdrowie, utrzymywania higieny (w tym właściwa pielęgnacja, odżywianie, rekreacja);
  - poprawa relacji pomiędzy członkami rodziny, integracja rodziny;
  - poprawa sytuacji szkolnej dzieci i ich funkcjonowania w środowisku szkolnym, w tym przez aktywny udział rodziców w życiu szkolnym dziecka;
  - nabycie przez rodzinę umiejętności załatwiania spraw urzędowych, współpracy z placówkami służby zdrowia, placówkami oświatowymi oraz innymi instytucjami i organizacjami;
  - zwiększenie integracji rodziny ze środowiskiem lokalnym;
  - nabycie przez rodzinę umiejętności konstruktywnego organizowania i spędzania czasu wolnego;
  - poprawa sytuacji członków rodziny na rynku pracy, m.in. przez wspieranie ich w uzyskaniu zatrudnienia i w podniesieniu kwalifikacji zawodowych;
  - wzrost wiedzy członków rodziny na temat zalet prowadzenia trzeźwego stylu życia [Górak 2011, s. 178-179].

A. Jaśkowska [2011, s. 145] widzi w asystowaniu rodzinie wiele zagrożeń wynikających z niewłaściwego zaangażowania w problemy klientów oraz błędnego podejścia do odbiorcy projektu, polegającego na odebraniu mu podmiotowości w działaniu m.in.:

- skłonność do wyręczania klienta w działaniu (nadopiekuńczość), co wpływa na wzmocnienie postawy bierności i bezradności w pokonywaniu trudności życiowych,
- skłonność asystenta do realizacji własnej wizji pomocy, bez odnoszenia się do tego, co klient uważa dla siebie za dobre, czego on pragnie i co mu najbardziej w życiu przeszkadza. Asystent w tym przypadku przedkłada własne zdanie nad pragnienia osoby, której pomaga,
- przekraczanie granic wynikających z relacji pomagania, co może skutkować nadmiernym spoufaleniem, odebraniem intymności życia klientowi i jego rodzinie (nadmierna ingerencja w sprawy klienta),
- przejmowanie nadmiernej odpowiedzialności za życie klienta, co prowadzi do szybkiego wypalenia zawodowego.

I. Krasiejko [2010, s. 92] uważa, że asystent rodziny powinien wspomagać pracownika socjalnego, który obciążony nadmiarem obowiązków nie jest w stanie realizować „pogłębionej pracy socjalnej z rodziną” borykającej się z różnymi problemami [Krasiejko 2010, s. 92].

Do czynników szczególnie obciążających w pracy asystenta rodziny zalicza się:

1. konieczność empatii i zaangażowania emocjonalnego,
2. konieczność bycia kreatywnym, więc przygotowanie do pełnienia roli asystenta bazuje często na intuicji,
3. obecność stresu sensorycznego (ze względu na nieporządek, brud i zapach w zaniedbanych mieszkaniach),
4. obecność nacisku i wymagań (z jednej strony to ważny element trybu postępowania, a z drugiej strony niedogodności),
5. piętno ideologiczne (również akcyjność w pomocy społecznej),
6. eksperymenty i zmiany w kompetencjach,
7. braki techniczno- -materialne,
8. uposażenia pracowników,
9. niski status społeczny [Szpunar 2010b, s. 116–118].

Doświadczenia w zakresie metody asystentury rodziny wskazują, że praca asystenta rodziny jest czasochłonna, kosztowna i pochłaniająca emocjonalnie. Może to się okazać barierą w powszechnym jej stosowaniu. Asystentura jest formą zdecydowanie droższą od innych metod, a nakłady gminy w jej przypadku są zdecydowanie wyższe, stąd stosowanie asystentury uzasadnione jest tam, gdzie może ona przynieść zamierzony skutek. Działania asystenckie muszą potrwać i niekiedy jest to proces długotrwały, który ponadto nie zawsze prowadzi do założonych rezultatów, ale sprawdzają się one w sytuacji problemów opiekuńczych i wychowawczych [Guć 2010, s. 90].

Metoda ta daje dobre rezultaty w rodzinach najbardziej zagrożonych wykluczeniem, szczególnie wieloletnich klientów pomocy społecznej, niezaradnych życiowo, uzależnionych od pomocy. Pozwala zatem na udzielanie pomocy planowanej, dostosowanej do indywidualnej sytuacji życiowej rodziny [Łangowska 2010, s. 22].

Jeśli rola asystenta rodziny ma być rolą efektywną, to niewątpliwie powinna być czytelna i oparta na działaniach sensownych, czyli takich, których sens byłby wyznaczony od początku do końca pracy socjalnej. Rola asystenta rodziny winna być akceptowana przez wszystkie podmioty, które będą oceniać jej efektywność oraz określać jej zakres. Zatem co powinno tworzyć zakres roli? Na podstawie wielu krytycznych ocen sformułowanych przez badaczy systemu pomocy społecznej, rola ta powinna spełniać oczekiwania ustawodawcy, który precyzuje główne zalecenia, również oczekiwania pracodawcy oraz środowiska lokalnego i badaczy konfrontujących zakres wykonywanej pracy z modelem, który w ich opinii powinien się przekładać na konkretne działania. Jednym słowem, grono wymagających instytucji i sędziów jest szerokie i nie zawsze oczekiwania każdego z podmiotów muszą być zbieżne [Kotlarska-Michalska 2011, s. 68].

Asystentura rodzinna w ramach projektów systemowych

1. Projekt systemowy Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Kielcach „Działanie szansą na przyszłość” jest skierowany do korzystających ze świadczeń pomocy społecznej osób w wieku aktywności zawodowej od 15. do 64. roku życia, takich jak:
  - bezrobotni, w tym z dominującą dysfunkcją: niewydolność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych;
  - nieaktywni zawodowo, w tym: młodzież od 15. do 18. roku życia z rodzin zastępczych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych, usamodzielniani wychowankowie rodzin zastępczych i placówek opiekuńczo-wychowawczych;
  - zatrudnieni.

Projekt jest realizowany od 2008 do 2013 roku, a do końca 2010 roku objęto nim 681 osób (453 kobiety i 518 mężczyzn) [Jaśkowska 2011, s. 121].
2. W Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie w Poznaniu asystenci rodziny zatrudnieni są od 2009 roku w ramach realizowanego projektu systemowego: „Pomoc – aktywizacja – wsparcie” (PAW)¹ współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Zgodnie z *Regulaminem organizacyjnym Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Poznaniu* do realizacji projektu systemowego „Pomoc – aktywizacja – wsparcie” utworzono zespół projektowy, którego kierownik podlega służbowo kierownikowi działu metodycznego, a w dalszej kolejności zastępcy dyrektora ds. środowiskowej pomocy społecznej. Asystenci rodziny podlegają służbowo kierownikowi zespołu projektowego przez koordynatora ds. aktywnej integracji. Projekt systemowy „Pomoc – aktywizacja – wsparcie” jest kierowany do osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Z usług asystenta rodziny (jako instrumentu aktywizacji społecznej) korzystają klienci MOPR po zawarciu z pracownikiem socjalnym kontraktu socjalnego w ramach wyżej wymienionego projektu. Elementami planu wsparcia zawartego w tym dokumencie, oprócz usług asystenta, są też inne instrumenty aktywizacji społecznej, edukacyjnej, zawodowej i zdrowotnej. Najczęściej występujące z nich to zajęcia w Klubie Integracji Społecznej i pomoc psychologiczna (psychoterapia). Uczestnicy projektu są więc poddawani oddziaływaniu przez różne metody pracy. Widoczne są przejawy współpracy interdyscyplinarnej, szczególnie pracownika socjalnego – asystenta rodziny – psychologa KIS. Skutkuje to wspólnym ustalaniem planu działania. Jeśli chodzi o instytucje zewnętrzne, to współpracę najczęściej nawiązuje się ze szkołami (w ich strukturach – z pedagogami szkolnymi) i sądami rejonowymi (kuratorami sądowymi) [Lasota 2011, s. 161].
3. W przypadku Ośrodka Pomocy Społecznej w Katowicach asystent rodziny to doświadczony pracownik socjalny, mający za sobą bogate i różnorodne do-

świadczenia w pracy (w terenie) z rodzinami z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. Cennym atutem kandydatów do pracy na stanowisku asystenta rodziny były w szczególności umiejętności pracy z rodzinami, w których występuje problem przemocy, uzależnień czy niepełnosprawności (w tym upośledzenia). Aby zostać asystentem, niezbędne było posiadanie odpowiednich predyspozycji, na które składały się m.in.: wysoka kultura osobista, empatia, komunikatywność, cierpliwość, opanowanie, umiejętność organizowania pracy własnej, umiejętność budowania z rodziną współpracy opartej na szacunku a jednocześnie umiejętnym stawianiu wymagań i granic, odporność na stres, umiejętność pracy pod presją czasu, kreatywność [Górak 2011, s. 175].

4. W 2008 roku, W Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Gdyni podjęto realizację projektu systemowego „Rodzina bliżej siebie”. Na grupę beneficjentów ostatecznych projektu wybrano 30 rodzin, w których liczba i stopień zaawansowania występujących problemów były bardzo wysokie. W rodzinach tych zostały naderwane lub zerwane więzi, a patologia w nich występująca stwarzała bardzo realne zagrożenie odebrania dzieci. W ramach projektu systemowego zatrudniono sześciu pracowników socjalnych, którzy pełnili rolę asystentów rodziny. Każdy asystent miał pod opieką pięć rodzin. Do zadań asystentów należało przeprowadzenie dogłębnej analizy problemów występujących w rodzinie oraz stworzenie tzw. łańcucha przyczynowo-skutkowego tych problemów. Następnym zadaniem było przedstawienie ich klientom i wspólne ustalenie kolejności oraz sposobu rozwiązania problemów. Z każdym z beneficjentów ostatecznych projektu podpisano kontrakty socjalne. Określono w nich dokładną diagnozę występujących problemów, zasoby i możliwości klienta, cele, do których chce dążyć, oraz działania, które powinien on podjąć, aby te cele osiągnąć. Beneficjenci mieli możliwość skorzystania z różnorodnych instrumentów aktywnej integracji: m.in. szkoły dla rodziny, terapii przeciwalkoholowej przeprowadzanej w ich miejscu zamieszkania, porad psychologicznych i terapii psychologicznej, doradztwa zawodowego, a także kursów i szkoleń zawodowych, opieki nad dziećmi w czasie korzystania z zajęć. Ze względu na konieczność pokonania oporu większości klientów i ich braku aktywności wiele działań o charakterze motywacyjnym w miarę możliwości prowadzi się w domach uczestników projektu. Przykładem może być tu wsparcie klientów w terapii przeciwalkoholowej. Działanie to prowadzą osoby z wieloletnim doświadczeniem w pracy terapeutycznej, lecz nie jest ono terapią. Polega na tym, że osoba udzielająca wsparcia w tym zakresie ma za zadanie przeprowadzić wstępną diagnozę potwierdzającą uzależnienie oraz zmotywować uczestnika do podjęcia terapii w ośrodku terapeutycznym, a także wspierać go w czasie jej trwania oraz motywować do utrzymywania abstynencji [Langowska 2011, s. 189].

Zakończenie

Asystent rodzinny jest kierowany do pracy tylko z tymi rodzinami, w których sytuacja dziecka małoletniego wymaga wsparcia zewnętrznego. Potrzeba jego zatrudnienia ustaje wraz z osiągnięciem przez rodzinę umiejętności samodzielnego, prawidłowego wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Asystent pomaga rodzinie, za jej zgodną, we wdrażaniu prawidłowych postaw życiowych wszystkich jej członków. Pierwszy kontakt asystenta z rodziną następuje w obecności pracownika socjalnego, który wcześniej rozpoznał w środowisku potrzebę wsparcia rodziny. Próbuje dowiedzieć się o występujących w nim problemach oraz oczekiwaniach. Wspólnie z rodziną określa sposób wyjścia z trudnej sytuacji życiowej. Rola asystenta rodzinnego w gminie według ustawy ma ważne znaczenie, chociaż nikt nie pyta same gminy, czy są przygotowane na te nowe rozwiązania, bo to się przecież wiąże z kosztami zatrudnienia nowych samorządowych pracowników.

A. Jaśkowska [2011, s. 146] pracę asystenta rodzinnego rozpatruje jako zawód – powołanie. Autorka uważa, że osoby będące asystentami powinny odznaczać się szczególnie umiejętnością słuchania, być dobrymi obserwatorami, a przede wszystkim darzyć szczególnym szacunkiem człowieka, który boryka się z różnymi trudnościami. Oprócz wymienionych cech asystent potrzebuje interdyscyplinarnej wiedzy, by we właściwy sposób oddziaływać na jednostkę i grupę, jaką stanowi rodzina. Asystenci rodzinni dla dobra klientów podejmują współpracę z wieloma instytucjami i specjalistami. Najczęściej są to: prawnicy, psychiatrzy, psychologowie dziecięcy, terapeuci uzależnień, logopedzi. Na podstawie działań asystenta rodzinnego A. Jaśkowska [2011, s. 146] stwierdza, że stanowi on brakujące ogniwo w pomocy społecznej, a w obecnej strukturze pomocowej pełni nieocenioną rolę w przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu rodzin.

Bibliografia

- Adamski F. (2002), *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków.
- Bębas S. (2008), *Alkoholizm jako przyczyna patologii życia rodzinnego*, [w:] T. Sakowicz, K. Gašior, (red.), *Rodzina źródłem życia i mądrości*, Kielce.
- Bębas S. (2009a), *Wychowanie w rodzinie jako profilaktyka patologii społecznych*, „Wychowanie Na Co Dzień” nr 7-8.
- Bębas S. (2009b) *Rodzina i jej zagrożenia na początku trzeciego tysiąclecia*, „Wychowanie Na Co Dzień” nr 4-5.
- Bębas S., Adamczyk-Bębas W. (2011), *Doświadczenie macierzyństwa i ojcostwa przez rodziców*, Starachowice.
- Bębas S., (2011a), *Powołanie do ojcostwa i odpowiedzialność za więzi rodzinne jako zadanie*

- meżczyźni*, [w:] S. Bębas, E. Jasiuk, (red.) *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w rodzinie*, Radom.
- Bębas S., W. Adamczyk-Bębas W. (2011b), *Doświadczenie macierzyństwa i ojcostwa przez rodziców przed narodzinami dziecka* [w:] S. Bębas, E. Jasiuk, (red.) *Prawne, administracyjne i etyczne aspekty wychowania w rodzinie*, Radom.
- Bębas S. (2012a), *Современные угрозы материнству и отцовству*, „Известия Южного федерального университета ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ”, Ростов - на - Дону, nr 11.
- Bębas S. (2012b), *Parental protectiveness and responsibility for the conceived child*, [w:] K. T. Panas, P. Czarnecki, (red.) *Wybrane problemy socjalnej prace*, Bratislava 2012, s. 139-150.
- Bębas S. (2012c), *The meaning of love and faithfulness in the life of spouses*, “Family Pedagogy”, nr 2(2), Łódź 2012.
- Bębas S. (2013a), *Ojcostwo jako wartość. Pedagogiczne aspekty wychowania do ojcostwa*, [w:] L. Pawelec (red.) *Edukacja i wychowanie – wyzwania współczesności. Kierunki współczesnego wychowania – rola rodziny*, Część II, Kielce.
- Bębas S. (2013b), *Современные технологии работы с семьей: родственные связи в жизни супругов* [w:] Б. В. Пальчевский (red.) *Современное образование и воспитание: тенденции, технологии, методики: сб. научн. статей Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 100-летию МГУ имени А.А.Кулешова*, Могилёв.
- Bębas S. (2014a), *Jakość ojcostwa na tle przemian współczesnej Europy*, [w:] S. Bębas, E. Kielska, (red.) *Tradycja i współczesne nurty w opiece, wychowaniu i resocjalizacji we współczesnej Europie*, Radom.
- Bębas S. (2014b), *Rola rodziców w wychowaniu dzieci*, [w:] S. Cudak, E. Adasiewicz, (red.) *Współczesna rodzina w Polsce i na świecie*, Łódź.
- Bębas S. (2014c), *Zagrożenia macierzyństwa i ojcostwa we współczesnym świecie*, [w:] T. Sakowicz, K. Gąsior, M. Wilk, *Trud i siła współczesnej rodziny*, Kielce.
- Bębas S. (2014d), *Педагогические аспекты отцовства: нравственно-этические нормы для студентов*, [w:] *Теория и практика развития инженерно-педагогического образования в рамках МГВРК*, (red.) С. Н. Анкуды, Минск.
- Bębas S. (2014e), *Социокультурные аспекты современной семьи: Отцовство и материнство под угрозой кризиса*, [w:] Т. И. Пуденко, Т. В. Потемкина, S. Bębas, (red.) *Современные тенденции управления образовательными системами с учетом социально-экономического развития общества: Материалы международной научно-теоретической конференции*, Москва-Санкт-Петербург.
- Bębas S. (2014f), *Психолого-педагогические и социальные аспекты формирования культуры ответственно родительства*, [w:] С. Н. Анкуда (red.), *Тенденции инновационно развития инженерно-педагогического образования*, Минск.
- Bębas S. (2015) *Rodzina w obliczu migracji zarobkowej*, [w:] S. Cudak, (red.) *Profilaktyka zagrożeń dzieci i młodzieży*, Łódź-Warszawa 2015.
- Cudak H. (2000), *Funkcje rodziny w pierwszych okresach rozwojowych dziecka*, Warszawa.

- Danilewicz W. (2010), *Rodzina w meandrach przestrzeni i czasu*, [w:] J. Piekarski, T. Pilch, W. Theiss, D. Urbaniak-Zajac (red.) *Edukacja społeczna wobec problemów współczesnego człowieka i społeczeństwa*, Łódź.
- Dębska – Cenian A. (2010), *Asystowanie – rozważania na temat istoty silnie zindywidualizowanego wsparcia*, [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Gdynia.
- Dębska-Cienian A. (2010), *Asystowanie – rozważania na temat istotnego silnie zindywidualizowanego wsparcia* [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Gdynia.
- Dunajska A., Dunajska D., Klein B. (2011), *Asystentura w pomocy społecznej*, Warszawa
- Frieske K. W., Poławski P. (1999), *Opieka i kontrola. Instytucje wobec problemów społecznych*, Katowice.
- Gębuś D. (2006), *Rodzina tak, ale jaka?* Warszawa.
- Guć M. (2010), *Asystentura – szanse i zagrożenia z perspektywy gminy* [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Gdynia.
- Górak A. (2011), *Od projektu do realizacji – doświadczenia z wdrażania usługi asystenta rodziny w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Katowicach*, [w:] A. Żukiewicz, *Asystent rodziny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Kraków.
- Jaśkowska A. (2011), *Specyfika pracy asystenta rodzinnego na przykładzie projektu systemowego „Działanie szansą na przyszłość” realizowanego przez MOPR w Kielcach*, [w:] A. Żukiewicz, *Asystent rodziny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Kraków.
- Józewczyk J. (2010), *Szanse i zagrożenia dla asystentury – refleksje praktyka*, [w:] *Asystentura rodziny nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, (red.) M. Szpunar, Gdynia.
- Kotlarska – Michalska A. (2011), *Praca socjalna w rodzinie, z rodziną i dla rodziny w perspektywie ról zawodowych pracownika socjalnego i asystenta rodziny*, [w:] A. Żukiewicz (red.), *Asystent rodziny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, Kraków.
- Kotlarska-Michalska A. (2011), *Praca socjalna w rodzinie, z rodziną i dla rodziny w perspektywie ról zawodowych pracownika socjalnego i asystenta rodziny*, [w:] A. Żukiewicz, *Asystent rodziny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Kraków.
- Kowalczyk B. (2011), *Obszary współpracy asystenta rodziny i pracownika socjalnego*, [w:] A. Żukiewicz, *Asystent rodziny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Kraków.
- Krasiejko I. (2010), *Metodyka działania asystenta rodziny. Podejście Skoncentrowane na Rozwiązaniach w pracy socjalnej*, Katowice.
- Krasiejko I. (2011), *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny*, Katowice.
- Krasiejko I. (2011), *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny. Przykład Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach*, Katowice.
- Krasiejko I. (2012), *Metodyka działania asystenta rodziny*, Katowice.
- Kwak A. (2005), *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kobitacja*, Warszawa.

- Lasota M. (2011), *Asystent rodziny w Miejskim Ośrodku Pomocy Rodzinie w Poznaniu*, [w:] A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Kraków.
- Łangowska K. (2010), *Asystent rodziny jako nowa metoda pracy pomocy społecznej w Polsce* [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Gdynia.
- Łangowska K. (2011), *Dobre praktyki w pracy z rodziną w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Gdyni na przykładzie asystentury rodzin*, [w:] A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Kraków.
- Malinowski J. A. (2011), *Role, funkcje i zdania asystenta rodzinnego*, [w:] A. Żukiewicz (red.) *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki do wsparcia*, Kraków.
- Matysiak-Błaszczuk A., Ściupider M. (2010), *Poznańskie doświadczenia asystentury rodzinnej* [w:] M. Piorunek (red.), *Pomoc – wsparcie społeczne – poradnictwo. Od teorii do praktyki*, Toruń.
- Mirewska E. (2011), *Sylwetka zawodowa asystenta rodzinnego w perspektywie „Założeń ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nad dzieckiem”* [w:] A. Żukiewicz (red.), *Rodzicielstwo zastępcze w perspektywie teoretycznej i praktycznej*, Toruń.
- Slany K. (2006), *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków.
- Stefaniak M. T. (2003), *Poszerzanie się zjawiska bezdomności wśród młodzieży – przyczyny i formy pomocy stosowane w wielkopolskim centrum pomocy bliźniemu „Monar-Marot”*, [w:] Z. Płoszyński, E. Bilińska-Suchanek (red.) *Rozpoznawanie zjawisk patologicznych i profilaktyka*, Słupsk.
- Strzeszewski C. (2003), *Katolicka Nauka Społeczna*, Lublin.
- Szpunar M. (2010), *Charakterystyka rodzin z wieloma problemami* [w:] M. Szpunar (red.), *Asystentura rodziny. Nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce*, Gdynia.
- Szukalski P. (2004), *Kohabitacja w Polsce*, [w:] W. Warzywoda-Kruszyńska, P. Szukalski (red.), *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie polskim*, Łódź.
- Śledzianowski J., Bębas S. (2013), *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej*, Kielce.
- Tyszka Z. (1979), *Socjologia rodziny*, Warszawa.
- Ziemska M. (1986), *Wpływ przemian funkcji rodziny na socjalizację dzieci*, [w:] M. Ziemska (red.), *Rodzina i dziecko*, Warszawa.
- Żukiewicz A. (2011), *Asystent rodzinny: profesja i pomoc. Odniesienia do etycznych aspektów ingerencji w życie rodzinne*, [w:] A. Żukiewicz, *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, Kraków.